

Prof. dr hab. Anna Karwińska
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Katedra Socjologii

Recenzja

rozprawy doktorskiej magister Alicji Piotrowskiej zatytułowanej: „W stronę odrodzenia miast. Miejsca kultury w poprzemysłowej Łodzi”

Interesująca i kompetentnie napisana praca doktorska magister Alicji Piotrowskiej napisana została pod kierunkiem naukowym dr hab. Profesora UŁ Andrzeja Majera na Wydziale Filozoficzno - Historycznym w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej. Analiza dotyczących funkcjonowania i przemian miasta stawia badacza, zwłaszcza obecnie, wobec niełatwych wyzwań, i ze względu na postępującą złożoność tych zagadnień i ze względu na przemiany sposobu ich badania, zwłaszcza swoisty „nakaz” podejścia wielodyscyplinarnego i interdyscyplinarnego. Obok korzyści wynikających z przyjęcia takiej perspektywy pojawia się zagrożenie powierzchownością i uproszczeniem rozważań. Autorka poradziła sobie z tym wyzwaniem oferując analizę odwołującą się do rozmaitych dyscyplin ale jednak konsekwentnie opartą przede wszystkim na podejściu antropologicznym. Można tę dysertację umiejscowić w kręgu analiz określanych jako „studia miejskie” , czasem jako „urbanologiczne” pozwalających na ujęcie wieloaspektowe.

Praca jest dosyć obszerna, wraz ze wszystkimi niezbędnymi dla rozprawy naukowej elementami: bibliografia, spisem tabel, fotografii, cytowanych materiałów badawczych, liczy 235 stron, jest podzielona na 8 rozdziałów. Zawiera bardzo interesujący materiał ilustracyjny, który służy Autorce do pogłębienia i poszerzenia opisu i interpretacji analizowanych miejsc.

Niniejsza recenzja jest sporządzana zgodnie z wymogami ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (**Dz. U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.**) i odnosi się do elementów wyszczególnionych w powołanej regulacji:

- oceny zaproponowanego tematu,

- oryginalności rozwiązania problemu naukowego,
- ogólnej wiedzy teoretycznej zaprezentowanej w rozważaniach objętych przedmiotem dysertacji oraz
- umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej poprzez dokonanie analizy i syntezy materiału źródłowego oraz zaprojektowanie, przeprowadzenie i wnioskowanie z przeprowadzonego procesu badań empirycznych.

1. Ważność podjętej problematyki

Można , powiedzieć, iż ważność podjętej problematyki wynika po prostu z faktu, że miasta stały się w obecnym stuleciu dominującym typem środowiska mieszkalnego, a ponad połowa globalnej populacji to mieszkańcy miast. W skali świata, można (i należy) zwrócić uwagę, że najszybciej przybywa mieszkańców w dzielnicach najbiedniejszych i że istnienie owych substandardowych obszarów ryzyka stanowi wyzwanie dla badaczy i decydentów. Jednak ważność problematyki miejskiej wykracza daleko poza tę kwestię.

Od zawsze miasta były miejscami przyspieszania rozwoju społeczno-gospodarczego i budowania cywilizacji, jednak współczesna społeczna, gospodarcza, polityczna czy kulturowa rola miast jest ogromna na co wskazywało wielu badaczy procesów urbanizacji m.in. E.I. Glaeser, B. Barber, E. Soja, R. Florida czy Peter Hall. Miasta dzisiaj i miasta jutra są, w znaczącym stopniu miejscami kreatywnych i innowacyjnych przemysłów, szeroko rozumianej konsumpcji obejmującej także sferę kultury, edukacji, turystyki, różnorodnych zajęć czasu wolnego. Wszystkie te nowe, czy modyfikowane obszary aktywności potrzebują odpowiednich ram przestrzennych, organizacyjnych, nowych koncepcji rozwojowych, zasobów materialnych i niematerialnych. Sceną dla tych działań staje się odrodzone (odradzające się) miasto.

W warunkach tzw. *economy of scope* (gospodarka umiejętności) opierającej się na kumulowaniu wiedzy i doświadczenia pochodzącego z różnych miejsc, miasto jest niezastąpionym środowiskiem budowania zasobów rozwojowych zarówno w wymiarze

zbiorowym jak i indywidualnym dla aktualnych i potencjalnych mieszkańców i użytkowników.

Przytoczone argumenty, jak sądzę, uzasadniają podjęcie pisania pracy doktorskiej na temat odradzania się miast, zwłaszcza polskich, w warunkach ciężenia „bagażu socjalistycznego”, zarówno jeśli chodzi o kapitał symboliczny, jak dziedzictwo kulturowe czy wreszcie kapitał urbanistyczny czy gospodarczy. Wybór Łodzi, jako szczególnego przypadku jest, w moim przekonaniu, trafny i dał Autorce możliwość pokazania złożoności procesów odradzania się miast.

2. Pytania i hipotezy badawcze

Autorka, formułując cele swojej pracy, wskazuje na dążenie do pokazania nowych miejsc i nowych przejawów miejskości, które powstają i rozwijają się w określonym kontekście społecznym kulturowym i gospodarczym, charakterystycznym dla obecnej fazy procesu urbanizacji w Polsce. Ich analiza wymagała zarówno zebrania materiału empirycznego jak i dobrania odpowiednich perspektyw interpretacyjnych, poprzez odwołanie się do bogatej literatury przedmiotu. Cele badawcze proponowane przez Doktorantkę uważam za ważne i możliwe do zrealizowania. przy przyjęciu zastosowanych tutaj metod badawczych, analizy literatury przedmiotu, szczegółowej analizy danych empirycznych.

Dodatkowym, niewyartykułowanym wprost, celem tej pracy jest, częściowo zrealizowany, w pierwszej części, zamiar wzbogacenia refleksji naukowej, dokonania wielowymiarowej analizy literatury dotyczącej współczesnego miasta, zwłaszcza procesów odradzania się miast. Realizacja tego celu warta jest uwagi, ze względu na konieczność stosowania ujęć holistycznych w badaniu problematyki sytuującej się jednocześnie w tak wielu dziedzinach. Szkoda zatem, że krytyczna analiza literatury nie została konsekwentnie poprowadzona poprzez wyodrębnienie ważnych osi tematycznych (np. poprzez zmieniające się funkcje miasta, czy zasoby rozwojowe), co dałoby ciekawą i użyteczną dodatkową wartość dodaną.

Obie sformułowane przez Doktorantkę hipotezy, dotyczące roli miejsc kultury w procesach odradzania się miasta oraz tworzenia się wspólnot w „nowych miejscach”(s. 18) mają walor niebanalności, ich weryfikacja jest zatem ważna dla poszerzania zasobu wiedzy o procesach przemian we współczesnych miastach, choć zakres dokonanych ustaleń jest

ograniczony. Zwłaszcza ta druga hipoteza jest interesująca w kontekście stereotypu miasta jako środowiska dającego wolność od ograniczeń typowych dla społeczności lokalnych (sztywne konwenanse, „wszechwiedza” o zachowaniach i działaniach innych itp.). Jak wskazuje Autorka, odwołując się do klasycznych ustaleń Simmela, Webera, Tuana czy Giddensa, ważne dla dobrostanu społecznego jest budowanie tkanki interakcji społecznych, także w wielkim mieście. Warto także podkreślić, że temat pracy jest interesujący, zarówno poznawczo, jak i ze względu na wyzwania metodologiczne, jak i wreszcie ze względu na możliwości aplikacyjne.

Lektura pracy pozwala stwierdzić, że jej Autorka przedstawia dobrze przemyślany projekt badawczy. Od początku wiadomo jakie są cele przyświecały pisaniu tej dysertacji i widać jak Autorka zmierza do ich osiągnięcia. Nie oznacza to oczywiście, że nie ma podstaw do pewnych krytycznych uwag odnoszących się do jakości wykonania tego projektu badawczego.

3. Konstrukcja pracy i ocena zawartości rozdziałów

Omawiana praca doktorska, jak wspomniano wyżej stosunkowo obszerna, jest podzielona na 8 rozdziałów o mniej więcej zrównoważonej objętości. Oceniając podporządkowanie struktury pracy założonym celom można powiedzieć, że zastosowany przez Autorkę podział tekstu dobrze służy przedstawieniu toku rozumowania i wyników przeprowadzonej analizy.

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający. Autorka uzasadniła w nim podjęcie tematu, a także wybór zagadnień do dalszych rozważań. W moim odczuciu jest on nieco nierówny, np. fragment o dziedzictwie opiera się w znacznym stopniu na cytatach, bez własnej refleksji, ale w sumie rozdział ten zawiera wiele bardzo interesujących idei jak na przykład rozważania o „miejscach kultury”, zarysowanie ogólnej teoretycznej ramy rozprawy.

Rozdziały drugi i trzeci zostały pomyślane jako krytyczny przegląd literatury dotyczącej miasta. Przedstawiono w nich ważne dla historii badań miejskich koncepcje i pojęcia tworzące ramę dla dalszych rozważań. Jak wspomniano wyżej, w znacznej części te rozdziały teoretyczne dają pogłębiony obraz problematyki miasta, pokazujący jego złożoność i konieczność kompleksowych ujęć. To, czego nieco zabrakło, to właśnie konsekwentnego zorganizowania wyводу wokół kluczowych kategorii. Jednak na uznanie

zasługują umiejętności analityczne Doktorantki, która z tym niełatwym zadaniem (wynikającym z bogactwa podejść, perspektyw teoretycznych) radzi sobie formułując uogólnienia ujmujące istotne wymiary funkcjonowania i rozwoju miast.

Rozdziały 4 i 5 podejmują kluczową dla pracy kwestię odrodzenia miast, które rozważane jest tu jako kolejna faza procesów urbanizacyjnych. Doktorantka wprowadziła najpierw ważne, dla współczesnych rozważań nad antropologią przestrzeni, sposoby konceptualizacji tego kluczowego pojęcia. Posługuje się tu wypracowanymi przez czołowych badaczy przestrzeni miejskiej ujęciami i propozycjami interpretacji, przedstawia najważniejsze kategorie-przestrzeń miejska, miejsce (i miejsca „trzecie”), centrum, peryferie, rewitalizacja, ale wychodzi znacząco poza zrelacjonowanie ustaleń innych autorów. Zwraca uwagę bardzo staranna i interesująco poprowadzona analiza tych koncepcji. Autorka odwołuje się do dobrze dobranej literatury, swobodnie porusza się w omawianej problematyce, potrafi łączyć rozważania bardziej teoretyczne, z przykładami. Ujawnia swoje wysokie kompetencje analityczne, potrafi pokazać także szczególnie wielowymiarowe uwarunkowania odradzania się miast. Rozdziały te oceniam bardzo wysoko.

W rozdziale 6 Autorka zaproponowała dyskusję nad sposobami wytwarzania i kształtowania przestrzeni przez jednostki i zbiorowości. W moim odczuciu zbyt mało uwagi poświęciła koncepcji „przestrzeni społecznej”, różnym sposobom jej określania i interpretacji. Ze względu na tematykę pracy ważne byłoby uwzględnienie wyróżnionych przez E. Hall przestrzeni do-społecznych i od-społecznych, czy zauważone przez B. Jałowickiego specyficzne rozumienie dystansów i odległości w przestrzeni wytworzonej przez człowieka, a także szczególnej formy przestrzeni społecznej jaka jest przestrzeń ludyczna. Niemniej jednak warto zwrócić uwagę na zaproponowane przez Autorkę pojęcie „miejsca kultury”, wywodzące się (chyba? - AK), w części, z koncepcji „scen kulturowych” Terry’ego Nicholasa Clarke’a. Doktorantka sprawdza użyteczność tej koncepcji zarówno poprzez analizę rozważań teoretycznych, jak i poprzez zastosowanie jej do opisu istniejących w różnych miastach (głównie europejskich) miejsc powstałych poprzez procesy rewitalizacji. Trafnie wskazuje na różnego rodzaju zasoby jak i czynniki pozwalające owe miejsca kultury konstituować. Szczególna rola zatem przypada tu zasobom kapitałów „miękkich” a także woli aktorów wytwarzających przestrzenie społeczne. Owych miejsc kultury nie da się zadekretować.

W części empirycznej Autorka przenosi czytelnika w świat łódzkich miejsc kultury, który zasadnie można określić jako fascynujący. Do niedawna miejsca kultury raczej łączono z bardziej tradycyjnie rozumianymi zasobami dziedzictwa, tereny przemysłowe stanowiły bardziej problem społeczno-przestrzenny niż ciekawy zasób do tworzenia nowych wartości. W przypadku Łodzi nastąpiło skumulowanie się różnego rodzaju zasobów: tradycji filmowych, sztuki awangardowej, wielokulturowości religijnej, odkryto potencjał przestrzeni postindustrialnych, zajmujących znaczną część przestrzeni miejskiej. Interesujące, że podobnie jak w przypadku krakowskiego Kazimierza cechy specyficzne dziedzictwa materialnego (wysoki stopień deterioracji), jak i otoczki społeczno-kulturowej (objawy marginalizacji, środowiska problemowe itp.) tych obszarów sprzyjały usytuowaniu w tych obszarach, przynajmniej w części, zjawisk należących nie do kultury mainstreamowej, a raczej do obszaru kultury „offowej”, niszowej, adresowanej do pewnych grup odbiorców. Autorka przedstawia owe łódzkie miejsca w sposób świadczący o osobistym zaangażowaniu, umiejętnie łączy wnioski z uprzednio prowadzonych badań z wynikami własnych obserwacji i analizy zróżnicowanych materiałów pozyskanych w badaniach.

Wnioski formułowane przez Autorkę w rozdziale 8 oparto zatem na ciekawym materiale empirycznym. Warto odnotować adekwatność zastosowanych metod (opis gęsty, pogłębione wywiady otwarte, dokumentacja fotograficzna, dokumenty, wreszcie obserwacja) do przyjętych założeń badawczych. Badania terenowe dostarczyły szczegółowego materiału na temat sposobów funkcjonowania wybranych miejsc kultury, ich społecznego wartościowania, opinii na temat miasta i podejmowanych strategii rozwoju i strategii promocyjnych.

Uwagi podsumowujące

Praca Pani mgr Alicji Piotrowskiej jest dobrym przykładem rozważań poświęconych analizie stosunkowo nowej koncepcji teoretycznej jaką są „miejsca kultury” w konkretnych warunkach miasta, które mówiąc metaforycznie, poszukuje nowych pomysłów na własny rozwój. Ważne, że Doktorantka zdaje sobie sprawę z ograniczeń proponowanych rozwiązań odradzania się miast (s. 221), przestrzegając przed idealizacją „miejsca kultury” i nadmiernych oczekiwaniami z nimi związanymi. Portret Łodzi, wyłaniający się z tego ciekawego opracowania jest niebanalny, nieoczywisty, ale uzasadniony wynikami zarówno analiz teoretycznych jak i przeprowadzonych badań empirycznych. Autorka odwołuje się do bogatej

literatury przedmiotu, której wykorzystanie jest w tekście widoczne choć zabrakło mi na przykład przywołania jakiejś pozycji związanej z tematem Town Centre Management. Podobnie zabrakło odwołania do Edwarda Soji w kwestii „trzecich miejsc”. Oczywiście, zdaję sobie sprawę z tego, że każdy dobór literatury, z konieczności, musi być, ograniczony, zatem to raczej sugestia niż zarzut. Można także zastanawiać się, czy uznanie zasobów kulturowych miasta za „względnie łatwo dostępne” (s. 81) nie jest oceną zbyt optymistyczną.

Warto podkreślić dobry warsztat metodologiczny, umiejętność prowadzenia wywodu, co w takiej „gęstej” materii zarówno koncepcji teoretycznych jak i materiałów empirycznych wcale nie jest proste. Na pochwałę zasługuje język Doktorantki o dużych walorach literackich powodujący, że pracę tę czyta się z przyjemnością i zainteresowaniem. Umiejętność odpowiedniego przekazu uważam za ważną dla pracownika naukowego, pomocną także w rozwijaniu dydaktyki. Sądzę, że dysertacja ta powinna ukazać się drukiem i znajdzie wielu zainteresowanych czytelników.

Reasumując, uważam, że przedłożona praca „W stronę odrodzenia miast. Miejsca kultury w przemysłowej Łodzi” niezależnie od wyrażanych zastrzeżeń, które w znacznej części mają charakter dyskusyjny, jest pracą oryginalną, rozwiązującą interesujący problem badawczy. Spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim i może być podstawą dopuszczenia Autorki, mgr Alicji Piotrowskiej do dalszego postępowania w przewodzie doktorskim. Doktorantka zrealizowała z powodzeniem założone cele, rozwiązała postawione sobie zagadnienia badawcze. Jej praca doktorska jest bardzo ciekawym i potrzebnym dla nauki polskiej opracowaniem, z którego można czerpać także pewne inspiracje dla praktyki kształtowania rozwoju miast

